

BODNÁR LÁSZLÓ

A SAJÁTOS ADOTTSÁGÚ TÉRSÉGEK FEJLESZTÉSI FELADATAI ÉS LEHETŐSÉGEI

ABSTRACT: (Entwicklungsaufgaben und -- möglichkeiten der Gebiete von eigentümlichen Gegebenheiten) In der Gebiet -- und Siedlungs-Entwicklung muss man die eigenartigen Gegebenheiten besitzenden zusammenhängenden Gebiete besonderer Weise behandeln, damit teils die Gebiete mit günstigeren Natur -- und Wirtschafte-Kraftquellen besser ausgenützt werden, teils sich die sozialen und wirtschaftlichen Nachteile der Gebiete von ungünstiger Lage vermindern.

Auf dem Gebiet des Komitats Heves gestalteten sich an drei Gebieten in der Umgebung von Eger, Gyöngyös und Hatvan -- so enge Verbindungen zwischen Stadt und den umgebenden Dörfern aus, die auf verschiedene Niveaus der Agglomeration weisen.

Die Kleindörfer liegen im nördlichen Teil des Komitats. Eine der wichtigsten Voraussetzungen und Ursachen der Ausgestaltung dieser Kleindörfer ist in der Wirtschaftsstruktur zu suchen Wegen der ärmlichen Naturgegebenheiten und begrenzten Möglichkeiten strebt sich die Landwirtschaft stark nach Autarchie, und wegen der kleinbetrieblicher Kultur war die Erhaltungsfähigkeit der Gebiete gering.

A terület- és településfejlesztésben megkülönböztetett módon kell kezelni a megye sajátos adottságokkal bíró összefüggő területeit részint hogy jobban hasznosuljanak a kedvező természeti, gazdasági erőforrásokkal rendelkező térségek, részint mérséklődjenek a kedvezőtlen helyzetű területek társadalmi-gazdasági hátrányai. A hazai településrendszer átalakulásának, fejlődésének jele a strukturális változás folyamata.

A folyamat eredményeként különböző jellegű településképződmények jönnek létre, amelyek a település történelmi fejlődésének, a természeti-

földrajzi környezetből fakadó adottságoknak és az országnak egyes térségeiben a népesség települési viszonyaiból adódóan fejlődnek, alakulnak ki.

Hazánkban több olyan térséget határolnak el, ahol ma a legszembevetőbben felismerhetőek a változás folyamatának tendenciái. A településképződmények (különös tekintettel az agglomerációkra, agglomerálódó térségekre, városrégiókra) fejlődésének segítése az irányítás mai rendszerének szervezeti kereteinek transzformálását, új alapokon történő fejlesztését is indokolja. A mai viszonyok között a települések egymás közötti legfejlettebb együttélését kifejező agglomerációk irányításának mai rendszere már nemcsak elősegítője, hanem gátja, fékezője a társadalmi gazdasági fejlődésnek. Gazdaságilag nem évényesülnek megfelelően a termelőerők, a termelési eszközök területi koncentrációjából adódó előnyök, az érdekek nem megfelelő koordinációja állandó feszültségforrás a településképződmény centruma és a kapcsolódó települések között. A feszültség leginkább a fejlesztési eszközök, beruházási források felhasználásából adódó neuralgikus gócból erednek. A társadalompolitikai feszültségek is bekövetkezhetnek. Az így jelentkező gondok kiküszöbölése érdekében;

- Javítani kell az irányítás rendjét, szervezeti kereteit, az önkormányzati rendszert.
- A gazdálkodás feltételeinek tervszerű fejlesztésével elő kell segíteni a településképződmények kiegyensúlyozott fejlődését. A kölcsönös érdekekben alapuló egyenrangú együttműködést bizonyítják a vízműtársulások, fogyasztási, illetve értékesítési szövetkezetek működése településközi jelleggel stb.

1. AGGLOMERÁLÓDÓ TÉRSÉGEK

Heves megye területén három helyen, Eger, Gyöngyös és Hatvan körül alakult ki a város és környező községek olyan szoros kapcsolata, amely az agglomerálódás eltérő szintjeit mutatják:

Az egri agglomerálódó térség települései: Egerbakta, Egerszalók, Demjén, Andornaktálya, Nagyút, Maklár, Ostoros, Noszvaj, Felsőtárkány. Eger és a környező települések kapcsolatait ma még főként az egyirányú, városkörnyéki kapcsolatok jelzik, de a funkcionális kapcsolatok is kibontakozóban

vannak. A város családi házas építési igényeinek fokozódó hányada valósul meg a környező településeken, észak-déli irányban egybeépülési tendencia figyelhető meg, egyre jobban fejlődik a városkörnyéki üdülés és a környező településeken a szoros együttműködés a közműellátásban. E településeknek ipari termelési funkciója nincs, jelentős a városba irányuló ingázás, a községek közötti kapcsolatok még kezdetlegesek.

A népesség száma a 70-es években emelkedett a települések zömében. A 80-as évek elején a stagnálás vagy a kismértékű népességnövekedés jellemzi. A tercier ágazatokban foglalkoztatottak aránya viszonylag magas.

A települések jelentős része körzeti orvosi székhely, Maklárön körzeti fogorvos, Andornaktályán szociális otthon van. Bölcsöde egyik településben sincs, öregek napközi otthona 3 községben van. Óvoda mindenütt van. Az általános iskolai oktatás helyben történik -- két településben alsó tagozatos iskola van. A tanteremellátottság több helyen kielégítetlen. A kereskedelmi ellátottság rossz, alacsony a boltok és a vendéglátóhelyek 1000 lakosra jutó alapterülete -- a városkörnyéki adottság ezt igyekszik részben kompenzálni. Vezetékes vízellátás a települések többségében megtalálható, közcsatornahálózat még nem épült ki. A belterületi utak kiépítettsége 70-80 %-os. A megye községeihez viszonyítva az infrastrukturális ellátottság az átlagosnál gyengébb, csak Egerbaktán és Ostoroson közepes. Az egri agglomerálódó térségben Eger város iparának intenzív-szelektív fejlesztésével sor kerülhet bizonyos termelő tevékenységek városból történő kitelepítésére. Ebben szerepe lesz az egri településnek, de a megyén kívüli székhelyű üzemek önállósulásának, amelyek majd a közvetlen környezetben igyekeznek a kooperációs kapcsolatok kiépítésére. Különösen a vasútvonal melletti települések tudják az ipari termelést bevezetni.

Az üdülési lehetőségek javítása Egerbaktán és Egerszalókon, különösen a hétvégi üdülés fejleszthető. Egerszalókon a termásvízre alapozott tartós üdülés, Ostoroson, Noszvajon a falusi üdülés fejlesztésére van lehetőség.

Az egészségügyi hálózat decentralizálását Maklárön egészségügyi alapellátási központ létesítésével, Andornaktályán szociális otthon bővítésével, több faluban nyugdíjas ház létesítésével lehet megoldani. Az öregek napközi otthona minden településen kialakítható. Maklárön, Andor-

naktályán és Felsőtárkányban az iskolás korú nagylétszámú korosztályok propogatív korba lépésével várhatóan a bölcsöde létesítése is indokolt. Egerszalókon, Makláron az óvodai férőhelyek is bővíthetők. A demográfiai hullám miatt az általános iskolák leginkább Egerbaktán, Egerszalókon, Noszvajon fejleszthetők.

Az egri bolthálózat tehermentesítését a kereskedelmi és vendéglátó hálózat fejlesztésével lehet megoldani. Az üdülőtelepüléseken (Egerszalók, Egerbakta, Ostoros, Noszvaj) ez még indokoltabb.

A vezetékes vízellátás javítását szolgálja Egerszalók és Demjén, valamint Kerecsend és Egerszólát kistérségi vízellátó rendszerének kiépítése. Egerszalókon és Noszvajon a vízbázis bővíthető, az egri vízbázis védelme indokolja Felsőtárkány és Egerszalók csatornázását. A közlekedési feltételek javítását az egri helyi közlekedésbe történő bekapcsolás jelentheti. A helyközi kapcsolatok bővítését jelentheti Andornaktálya és Ostoros közötti 1,7 km, valamint Egerbakta és Egerszólát közötti 4,8 km összekötő út kiépítése. A belterületi úthálózat Andornaktályán és Felsőtárkányban korszerűsítésre szorul. A családi ház építési igények kielégítése csak a környező községekben oldható meg. A városi és községi tanácsok koordinált munkája révén elsősorban Felsőtárkány, Egerbakta, Egerszalók, Andornaktálya felel meg ennek a feltételnek. Az egri településeggyüttes egyrészt természetföldrajzi adottságok, s ezt döntő mértékben kényszerből hasznosítható, infrastruktúra hálózati rendszerek egy észak-déli irányú települési vonal fejlődését, erősödését jelzik. Másrészt a város vonzó hatásából adódóan a funkcionális kapcsolatok integrációja mutatkozik meg. A jövőben az Eger-patak völgyének ebben a szakaszában a települések észak-déli irányú agglomerálódásával lehet számolni.

A gyöngyösi agglomerálódó térség települései: Gyöngyössolymos, Gyöngyöshalász, Abasár, Visonta. Az agglomerálódó térség kapcsolatára a kezdeti agglomerálódás a jellemző. Gyöngyös és Visonta között igen szoros az együttműködés, amely a munkaerő vonzásban mutatkozik leginkább. Az egybeépülési tendencia Abasár és Mátrafüred (Gyöngyös) figyelhető meg. A városkörnyéki üdülésben Abasár és Gyöngyössolymos is részt vesz. A város felé érvényesülő vándorlás egy része Gyöngyöshalásznál csapódik le. Gyöngyöshalász népességszáma növekszik, Gyöngyössolymoson a hetvenes évek növekvő tendenciáját a nyolcvanok évek elején csökkenés váltotta fel.

Abasár és Visonta népességszáma csökkenő irányzatú.

A foglalkozási szerkezetben viszonylag alacsony a terciér ágazatokban foglalkoztatottak aránya, a mezőgazdasági foglalkoztatottság jelentős. Az agglomerációhoz tartozó településekben körzeti orvos működik, Abasáron fogorvos is van. Bölcsőde egyik településen sincs, öregek napközi otthona Abasáron és Visontán van. Az óvodai ellátottság Visonta kivételével megfelelő. A 8 osztályos általános iskola Visonta kivételével a többi településekben megvan. A tanterem ellátottság is kielégítő. A kereskedelmi ellátottság helyzete -- a boltok és vendéglátóhelyek 1000 lakosra jutó területére nézve rossz. Vezetékes vízellátás megoldott, csatornázás nincs. A belterületi utak kiépítettsége Gyöngyöshalász kivételével megfelelő.

Az infrastrukturális ellátottság helyzete Abasáron és Visontán közepesnél jobb, Gyöngyöshalászon és Gyöngyössolymoson közepesnél gyengébb.

Gyöngyös agglomerálódó térségében az ipar intenzív- és szelektív fejlesztése nem várható. Gyöngyöshalász elsősorban lakófunkciója, Gyöngyössolymos és Abasár az ipar fennmaradásával, Visonta a népgazdasági döntés függvényében a jelenlegi Gagarin Hőerőmű kapacitásának növelésével fejlődhet.

A környezetvédelmi követelmények betartása, a külszíni fejtés nyomán ott maradt meddőhányók újrahasznosítása, rekultivációja kiemelt feladat.

Az egészségügyi alapellátást javítja az Abasáron tervezett központ. A városkörnyéki üdülés Abasáron és Gyöngyösön javítható. Az elsőfokú intézményellátás leginkább Gyöngyöshalászon és Gyöngyössolymoson szükséges. Itt öregek napközi otthona, a 90-es években bölcsőde is építhető. Az általános iskola tanteremellátottsága is bővíthető.

A gyöngyösi bolthálózat tehermentesítését a helyi kereskedelmi és vendéglátóhálózat fejlesztése biztosítja, amely elősegíti az üdülési igények kielégítését is.

A közműellátás javítását a vízbázisok és a hálózat növelése segíti. Kistérségi vízellátó rendszer hozható létre Abasár-Markaz-Domoszló-Kisnána-Verpelét együttműködésével. Gyöngyössolymos csatornázása a gyöngyösi szennyvíztisztító telepre történő rákapcsolásával oldható meg. A távhőellátást a város-községek koordinációja jelentheti. A családi házak építése leginkább Gyöngyöshalász irányába szorgalmazható. A helyközi járatok az

egyes települések összekapcsolását biztosítják. Az üdülési feltételek javítását a Lajosházáig közlekedő kisvasút útvonalának meghosszabbítása és a járatsűrűség növelése biztosítja.

A hatvani agglomerálódó térségben az ipar súlya meghatározó, legfeljebb rekonstrukcióra lehet számítani. Lőrinciben a szakmunkásképzés és az egészségügyi alapellátás bővíthető. Az alsófokú intézményellátás közepesen fejlett. Öregek napközije a 2000 lakos feletti településekben fejlesztendő, (Boldog, Heréd) Zagyvaszántón és Apcon az általános iskolai tanteremellátottság szorul javításra. A kereskedelmi hálózat Boldog, Heréd, Zagyvaszántó és Hort községekben fejlesztendő. Zagyvaszántón a vízmű bővítés javítja a közműellátást. A településközi kapcsolatokat Apc és Zagyvaszántó közötti 3,6 km közút kiépítése javíthatja.

A hatvani agglomerálódó térség települései: Boldog, Heréd, Nagykökényes, Lőrinci, Zagyvaszántó, Apc és Hort.

A hatvani agglomerálódó térséget elsősorban az ipari termelőerők koncentrációja és a Zagyva völgyében kialakult agglomeráció jellemzi. Herédnek és Nagykökényesnek nincs ipari termelési profilja. Az ingázás nemcsak Hatvan irányába, hanem az ipari települések között is jellemző. Lőrincinek nemcsak jelentős ipara van, hanem ellátási központ is, különösen az egészségügy és középfokú oktatás vonatkozásában. A települések egybeépülése Hatvan és Zagyvaszántó között folyamatban van.

A népesség számának emelkedése már a 70-es években is csökkent, kivételt képezett Boldog és Zagyvaszántó. A 80-as évek elején minden településben csökkenés következett be. A korstruktúra az öregedés irányába tolódik. E tendencia az iparszerkezet korszerűtlenségével és egyoldalúságával magyarázható. A tercier ágazatokban foglalkoztatottak aránya alacsony.

Körzeti orvos Nagykökényes, körzeti fogorvos Nagykökényes és Zagyvaszántó kivételével mindenütt van. Lőrinciben körzeti gyermekorvos, bölcsőde és öregek napközi otthona is van. Apcon bölcsőde, Horton öregek napközi otthona segíti az egészségügyi ellátást. Mindenütt van óvoda, Nagykökényes kivételével az általános iskola 8 osztályos oktatás biztosított (Nagykökényesen csak az alsó tagozatos oktatás folyik).

A kereskedelmi ellátás helyzete a boltok alapterületét tekintve lényegesen jobb mint az egri vagy a gyöngyösi körzetben. A vendéklátóhelyek

alapterülete rossz.

A vezetékes vízellátás Zagyvaszántó kivételével megoldott. Közcsatorna hálózat Lőrinciben és Zagyvaszántón van. A belterületi utak kiépítettsége nagy szóródást mutat, Heréd, Nagykökényes, Zagyvaszántó községekben 100 %-os, a többi településen 50 % körüli.

Lőrinci infrastrukturális ellátottsága tehát jó, Heréd, Nagykökényes, Apc, Hort községeké közepes, Boldog és Zagyvaszántó gyenge. Az ezredfordulóig a megyében is az agglomerálódás fokozódására, a községek népességszámának növekedésére, a csökkenő népességszámú községek stabilizálására lehet számítani. Ebben szerepe lesz annak, hogy mennyire realizálódik a kistérségi szemlélet, hogyan fejlődik az infrastruktúra.

Várható, hogy az egri agglomerációban lesz' jelentősebb a népességvonzás, leginkább a várostól délre és nyugatra fekvő településekben. E településeknél a családi ház építéséhez a feltételek kedvezőek. A Gyöngyös környéki agglomerációt a Gagarin Hőerőmű és a Thorez Kőfejtéses bányauzem fejlesztése határozza meg. Fejlesztés esetén a települések népességszámának a növekedése egyértelmű.

A hatvani agglomerációban a népességszám csökkenése várható, amely összefügg az idős korúak nagy arányával. Bevándorlásra nem lehet számítani, mert sem Hatvannak, sem az agglomerálódó térségnek nincs kellő vonzóereje.

Az agglomerációs térségben az egészséges városfejlődés és az összehangolt város és községfejlesztés a cél. Ennek megvalósítása kiemelt feladat;

- a centrum település (város) intenzív- és szelektív fejlesztésével párhuzamosan teremlő-szolgáltató-raktárlétesítmények telepítése a községekbe;
- a város ellátó és rekreációs funkciók kihelyezése;
- az elsőfokú intézményhálózat fejlesztése;
- a városi-községi lakásigények koordinált fejlesztése;
- a közműellátás, közműrendszerek kialakítása, a város és községek és a községek egymás közötti közlekedésének biztosítása;
- a környezetvédelmi feladatok megoldása, különös tekintettel a hulladék és szennyvízelvezetésre.

2. APRÓFALVAK HELYZETE

Az aprófalvak hosszú időn át tartó visszafejlődését a területfejlesztési politika szükségszerűnek tartotta. Az aprófalvak a megye északi részén helyezkednek el. Az aprófalvak kialakulásának egyik legfontosabb előfeltétele és kiváltó oka gazdasági szerkezetében keresendő. A szűkös természeti adottságok és a korlátozott lehetőségek mellett a mezőgazdaság erősen autarchiára törekedett és a kisüzemi termelési módok mellett a területek eltartóképesége kicsi volt. Az egymástól néhány km-re fekvő települések teljesen izoláltan éltek, közöttük sokszor még a kellő közlekedési kapcsolatok sem alakultak ki. Az aprófalvak gazdasági képtelensége elsősorban a mezőgazdaság szociálista átszervezésével, a nagyüzemi gazdálkodásra való áttéréssel párhuzamosan mutatkozott meg. A szétaprózott településhálózat a szétforgácsolt gazdaságok kedvezőtlen természeti adottságokkal és fejletlen infrastruktúrával párosulva a hatékony nagyüzemi gazdálkodást nem segítette. E területek fejlődése elmaradt az országos és a megyei átlagtól. A gazdasági és az ezzel párhuzamosan jelentkező szociális, kulturális elmaradottság következményeként a területek elvándorlási tendenciája meggyorsult. Tekintettel arra, hogy az elvándorlás általában mind a népesség, mind a munkaerő reprodukciója szempontjából a legértékesebb -- a 30-40 éves korcsoportot érinti, a visszamaradó népesség demográfiai struktúráját jelentősen determinálja. Az aprófalvak között eltérő kapcsolatok alakultak ki. A megyében az aprófalvak ellátottsága az országos átlaghoz viszonyítva kedvezőbb. Ez a gond Heves megyében korántsem vetődik fel olyan súllyal, mint pl. az "aprófalvas" Borsodban, Zalában vagy Baranyában. Ugyanakkor a polarizálódással párhuzamosan a kisebb községek intézményrendszere hiányos, infrastrukturális fejlesztésük gazdaságtalan, bizonyos nagyságrend alatt nem is lehetséges. Az 1000 főnél kisebb népességű aprófalvak nem képesek biztosítani az alapfokú ellátást biztosító intézményeket sem. Az aprófalvak problémáinak alapvető megoldását a termelési szerkezet megváltoztatásában, az ellátás javításában, közös tanácsok kialakításában kell keresni.

A megye apró- és kisfalvas körzeteiben tervszerűen támogatják a lokális ellátás intézményeinek koncentrálódását. Falukörzeteket alapkítanak ki, ezeket közös tanácsok igazgatják, a színvonalasabb ellátás érdekében

a falukörzetek központi településeiben fejlesztik az oktatási, kulturális, egészségügyi, kereskedelmi funkciókat.

Heves megyében 26 aprófalú van: Erdőkövesd, Váraszó, Ivád, Szentdomonkos, Fedémes, Bátor, Egerbocs, Hevesaranyos, Szucs, Mikófalva, Terpes, Szajla, Kisfüzes, Tarnaszentmária, Egerszólát, Ludas, Erk, Zaránk, Tarnabod, Tenk, Hevesvezekény, Aldebrő, Tófalú, Egerfarnos, Újlőrincfalva és Nagyút.

Az aprófalvak népességszáma tartósan csökken, korstruktúrája erőteljesen előregedő. Döntő többségük funkciószegény település. Ipari termelési funkciójuk (Egerszólát, Ludas, Zaránk 10-15 fős helyben foglalkoztatottságát kivéve) nincs, többségük közös tanács társközsége, termelőszövetkezetnek nem székhelye. Mindössze 3 aprófalú körzeti orvosi székhely, 6-ban teljesen megszűnt az iskola, 14-ben csak alsó tagozat van. Majdnem mindegyiket kedvezőtlenül érintette az ellátás és igazgatás helyi koncentrációs folyamata, a települések a 70-es években váltak funkciószegényre. Erőteljesebb visszaesés Terpes, Kisfüzes és Ivád községekben állt elő.

Óvoda az aprófalvak felében van, öregek napközije a romló korstruktúra ellenére csak kettőben. A kereskedelmi ellátottság rossz, leginkább azok állaga, felszereltsége kifogásolható. Vezetékes vízellátás az aprófalvak felében biztosított, a bekapcsolt lakások aránya azonban alacsony. Csatornázás nincs. A belterületi utak kiépítettsége az alföldi aprófalvakban mindenütt, a helyvidéki részeken változó.

Az infrastrukturális ellátás fejlettségét tekintve ellátás Aldebrőnél átlagosnál jobb, 6 aprófalué közepes, a többi gyenge.

A korstruktúra miatt a népességszám csökken, az elvándorlás is jellemző. A tervezett nagyberuházások csak a megye középső részén fekvő aprófalvak népessége számára lehetnek stabilizáló jellegűek. Az elvándorlás mérséklésére a más településekkel (ingázási centrumokkal, ellátó központokkal) történő közlekedési és hírközlési fejlesztéssel, valamint a kereskedelmi stb. feltételek javításával lehet eredményt elérni. Meg kell oldani a család nélkül maradt öregek ellátását is.

Szükségszerű a vezetékes vízellátás biztosítása: Erdőkövesd, Váraszó, Szentdomonkos, Fedémes, Bátor, Hevesaranyos, Terpes, Szajla, Kisfüzes, Egerfarnos, Nagyút, Egerszólát településeken. Egerszóláton a már em-

lített Demjén-Kerecsend-Egerszólát-Egerszalók térségére kiterjedő kistérségi vízrendszerrel és Tarnaszentmárián az Abasár-Verpelétiig kiépülő kistérségi vízellátó rendszerrel.

A vízbázis fejlesztése indokolt: Egerbocs, Ivád, Tarnabod, Hevesvezekény, Újlőrincfalva községekben. Csatornázásra az új káli szennyvíztisztítóra vezetéssel, Aldebrőn és Tófalun valamint a verpeléti szennyvíztisztítóra vezetéssel Tarnaszentmárián.

A településközi kapcsolatokat javítását szolgálja a Szajla-Recsk közötti 3,3 km-es összekötő út, Fedémestől 1,9 km út kiépítése a Pétervásárra-Sirok közötti útig, valamint a Tarnabod-Tarnazsadány között 6,8 km, Tarnabodtól Erdőtelek felé a már említett 4,9 km, valamint a Nagyút és Tarnazsadány közötti 5,5 km-es összekötő út kiépítése.

Mindenütt öregek napközi otthonát kell kialakítani, az adottságok figyelembevételével vissza kell állítani az alsó tagozatos oktatást. Fontos feladat az iskolák tanteremellátottságának javítása és fejlesztése. Az iskolai oktatást össze kell kapcsolni a közművelődéssel. Az 500 lakos feletti aprófalvakban, ahol még nincs, javasolható áruda létesítése, körzeti óvodák kialakítása.

A kereskedelmi ellátást a konténeres kiszállítás, vagy a mozgó ABC hálózat kifejlesztése szolgálhatja, amely kapcsolódik valamely nagyobb ABC áruházhoz. A közműellátás fejlesztése elősegíti az üdülési funkció kialakítását is.

3. KEDVEZŐTLEN ADOTTSÁGÚ TÉRSÉGEK

A megye 20 kedvezőtlen adottságú és korösszetételű települése néhány jól körülhatárolható körzetben található (hegyvidéki térség, Tarna-völgye, Füzesabony körzete).

A 20 településen 1980-ban 12,2 ezer fő lakott. Számuk az elmúlt 10 év alatt 11,2 %-kal csökkent, amely a községi átlag kétszerese. A prognosztizálható tényezőket figyelembe véve az ezredfordulóig a népességcsökkenés és a községek előregedési folyamata felgyorsul. A népességfogyásban csökkenő arányú elvándorlás mellett a természetes fogyásnak lesz döntő szerepe.

Tényként kell kezelni, hogy a népességerózió folyamata a községek

egy részénél visszafordíthatatlannak látszik. Ezért reális célként csak azt lehet kitűzni, hogy:

- a községekben történő elvándorlás aránya mérséklődjön;
- az elkerülhetetlen elvándorlás iránya a kistérségen belül nagyobb település legyen;
- a kedvezőtlen adottságú és körösszetételű falvak száma ne növekedjen.

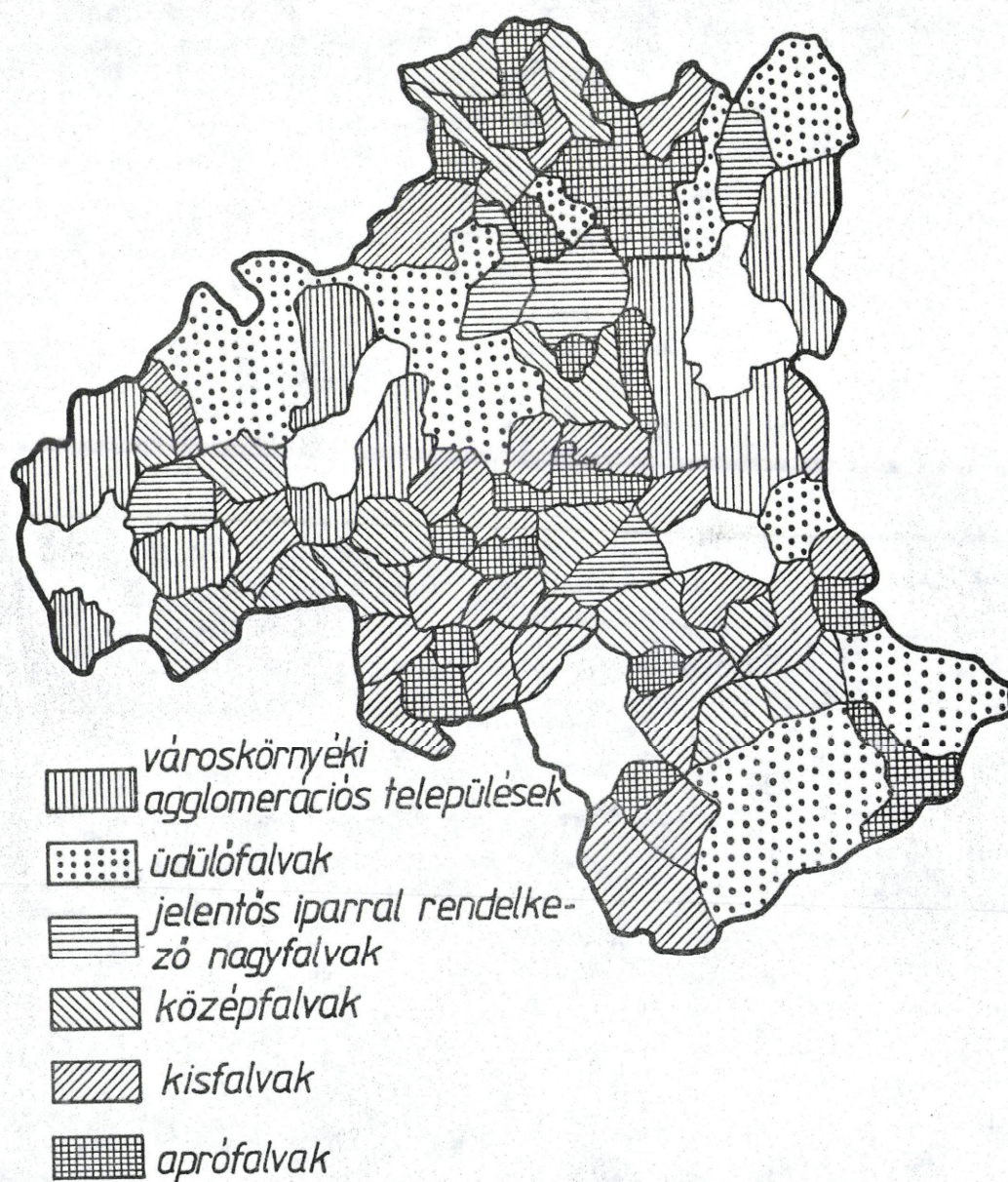
A kedvezőtlen adottság összetevői (alacsony termőképességű földterület, fejletlen gazdasági potenciál, helyi munkalehetőségek hiánya, rohamosan öregedő körösszetétel, fejletlen infrastruktúra), helyileg eltérő súllyal, de minden településen jelen van. A községek népességmegtartó képességének javítás szempontjából ezek közül nagy jelentőséget kell tulajdonítani a helyben vagy elérhető közelségben megfelelő jövedelmet nyújtó munkalehetőségek számának és a választék növelésének. Jelenleg a megye északi térségében az aktív keresők 67,4 %-a a hevesi térségben 38,5 %-a ingázik, amelynek idősükséglete az indokoltnál jobban meghaladja a társadalmilag elfogadható mértéket.

A kedvezőtlen tendenciák befolyásolását a hosszú távú időszakban a településfejlesztés eszközrendszerével is elő kell segíteni. A helyi munkalehetőségek bővítésében mindenekelőtt a mező- és erdőgazdasági nagyüzemekre vár jelentős feladat a melléküzemági tevékenység fejlesztésében, a háztáji és kisegítő gazdaságok szorosabb integrálásában, a körzetben megtermelt nyersanyagra alapozó egyes feldolgozóipari tevékenységek bővítésében. Tovább vizsgálándók a bedolgozó rendszer fokozott elterjesztésének lehetőségei és feltételei. Anyagi eszközök koncentrálásával, támogatási alapok működtetésével is mérsékelni kell az alapfokú infrastruktúrális ellátásban meglévő indokolatlan hátrányokat.

Mivel az érintett községek zöme körzetközpontjától távolabb fekszik, nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani a közlekedési kapcsolatok, hírközlés javításának.

A kedvezőtlen adottságú térségek, ill. települések helyzetének javítása szervesen kapcsolódik a kistérségen belüli kapcsolatok, illetve együttműködés fokozódásához. Ezt szoros összefüggésben kell kezelni egyes fejlettebb kistérségközpontok gazdasági, ellátó, igazgatási funkcióinak erősítésével, amelyre mindenekelőtt a hegyvidéki térségben (Pétervására, Bélapátfalva) és a déli térségben (Heves) van szükség. (1. sz. ábra)

HEVES MEGYE KÖZSÉGTÍPUSAI

4. A MEGYE TERÜLET- ÉS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS MEGVALÓSÍTÁSÁNAK ESZKÖZREND-SZERE

A terület- és településfejlesztés hosszú távú feladatainak végrehajtása a gazdasági-társadalmi fejlődés szerves részeként történhet meg. A terület- és településfejlesztés irányítási rendszere a gazdaságirányítás és a közigazgatás korszerűsödésével összehangoltan kerül továbbfejlesztésre úgy, hogy az irányítás minden fokán erőteljesebben érvényesüljenek a terület- és településfejlesztés érdekei. Községrendszerünk a tanácsok megalakulásáig a kisközségekből álló közjegyzőségek, valamint a nagyközségek hálózatából állt.

-Az 1950. évi átszervezés alkalmával minden 300 lakosnál nagyobb községben tanács, illetve igazgatási szervezet alakult ki.

A tanácsrendszer kiépítése, a tanácshálózat sűrítése miatt az igazgatási szervezettel ellátott községek nagyságrendje megváltozott. Míg korábban a községi igazgatási egységek zöme 1500-4000 lakos között volt (ezen belül a községi igazgatási egységek fele 2-3000 közötti), a 60-as évek közepére a községi igazgatási egységek zöme 500-1500 lakossal rendelkezett, de jelentős volt olyan 500 lakos alatti települések száma is, amelyek igazgatási szervezettel rendelkeztek.

1964. jan. 1-én hazánkban az összes község 90 %-ában működött tanács, amelyből 16 %-ban volt közös tanács. 1950 és 1965 között a tanácsok hálózata alig változott.

A mezőgazdaság kollektivizálásával kétségtelenné vált, hogy a közös gazdaságok üzemgazdasági irányítása nem a községi, hanem a magasabb szintű járási és megyei tanácsokra hárul. Ugyanakkor a községi tanácsok egyre nagyobb szerepet kaptak a községek általános fejlesztésében, a lakosság életkörülményeinek javításában.

A megye aprófalvas térségeiben a tanácshálózat fejlesztése, a mezőgazdaság üzemi viszonyainak megfelelően szükségyszerű volt. A termelőszövetkezeti mozgalom fejlődése megkövetelte, hogy azt az ellentmondást, ami az egyre nagyobb területű gazdaságok, valamint a szétaprózott tanácshálózat között fennállt, feloldják.

A községi tanácshálózat a megyéken belül is nagyobb szóródást mutatott. Az 50-es években a községi tanács szervezeti és működési alapelvei

döntően a nagyközségekben érvényesültek. A kisközségek nem tudták eredményesen szolgálni a fejlődés során jelentkező célkitűzéseket;

- nem tudták foglalkoztatni megfelelő hatékonysággal a helyi termeléssel, a mezőgazdasági nagyüzemekkel kapcsolatos feladatokat nem tudták ellátni;
- a kisközség igényeinek kielégítését nem tudták biztosítani (egészségügyi, kereskedelmi ellátás stb.);
- a kisközségekben alacsony volt az igazgatási munka színvonala.

A kisközségek sem szervezetiileg, sem a működésben nem tudtak a követelményekkel együtt haladni.

Szükségszerűvé vált olyan községi tanács-hálózat kialakítása, amely alkalmazkodik a fejlődés követelményeihez. A községi tanács-hálózat korszerűsítését a következő irányelvek fogalmazzák meg:

- a községi tanács-hálózat elaprózottságát és egyenetlenségét fokozatosan kell megszüntetni;
- a községi tanács-i szervezet hatékonyabb működéséhez alkalmas igazgatási formák;
- közös tanácsok szervezése;
- községek egyesítése;
- egyes községek város alá rendelése;
- nagyközség kategória kialakítása.

Hazánkban a közelmúltig a közigazgatási alapegységek (községek) és funkcionális egységek (falvak) többé-kevésbé azonosak voltak. Két, egymástól független folyamat eredményeként azonban a közigazgatási beosztás egyre kevésbé felelt meg a településhálózat tényleges alapegységének. A jó közigazgatás és annak racionális megszervezése a lakosság fontosabb, szakszerűbb ügyintézését segíti. Emellett mint igazgatási központ növeli egyes települések vonzását.

A közös tanácsok és a nagyközségi (közös) tanácsok igazgatási funkciójuk révén döntő hatást gyakorolnak a kiemelt települések szerepkörének érvényesítésére. A tanácsok típusa és a települések központi szerepkörének szintje között a megyében ma már csaknem teljes az összhang.

A közös községi tanácsok feladata a település népképviselőiben -- önkormányzaton alapuló igazgatása; a községfejlesztés és annak összehangolása a nem tanács-i irányítású szervezetekkel, a lakosság és a település

ellátásának biztosítására vállalatok és intézmények fenntartása. E területen az elmúlt években jelentős előrelépés történt. A közös tanács székhelyének megválasztásánál fő szempont volt az, hogy a hozzá tartozó községek csoportján belül a legnagyobb, legfejlettebb legyen, azonos nagyságrendű községek csoportjában a közlekedésileg legkedvezőbb elhelyezkedésű, vagy a gazdaságilag legszámottevőbb, leginkább fejlődő községeket jelölték ki.

A székhely község kijelölésénél mérlegelték azt is, hogy a belterület növeléséhez alkalmas terület rendelkezésre áll-e.

Nagyközségeket is bevontak -- székhelyenként -- közös tanácsába, amelyet az indokolt, hogy a nagyközség környezetében kisközségek voltak, s azok számára a nagyközséggel való közös tanácsba szervezés a legcélszerűbb.

A községi tanácshálózat rendezését folyamatosan oldották meg. A közös tanács szervezésénél figyelembe vették az érintett községek lakosságának társadalmi viszonyait.

Figyelemmel voltak a mezőgazdasági nagyüzemek helyzetére és perspektívájára. Közös tanács szervezése indokolt akkor, ha ugyanazon mezőgazdasági termelőszövetkezet területén több községi tanács működik. A községi intézmények helyzete, a fejlesztésre fordítható egyesített erőforrások kihasználtsága, a székhely község földrajzi helyzete, a községek közlekedési viszonyai, a községi igazgatás színvonalának emelése is meghatározta a közös tanácsok kialakítását.

Az érintett községek lakosságának hozzájárulása döntő tényező volt a közös tanácsok kialakításánál.

A közös községi tanácsok kialakításánál 1500-3000 lakost magába foglaló, igazgatási egység kialakítására törekedtek. Indokolt olyan politikai-szervezeti változás, amely megfelelő teret biztosít a települési önkormányzatnak, a tanácsok további összevonása indokolatlan. A társközségek tanácsi képviselete nem megfelelő. A közös tanácsot választó községeknek közös költségvetése van, egységes a fejlesztési tervük; a székhely községek intézményhálózatának fejlesztése mellett a társközségek alapvető szolgáltatásainak fejlesztésére is gondol, de a szubjektivizmusnak is alapot ad.

A Megyei Tanács felelős a megyei terület- és településfejlesztési

céloknak, feladatoknak az országos feladatokkal és a megye adottságaival összhangban történő meghatározásáért, a gazdaságnak a megye erőforrásaival, infrastruktúrájával összehangolt fejlesztéséért. Ezen belül feladat a megyén belüli társadalmi, ellátási egyenlőtlenségek mérséklése, a települések közötti munkamegosztás, együttműködés elősegítése, koordinációja, a megyei szintű és egyes középfokú ellátási intézmények működtetése és fejlesztése, a szomszédos megyékkel való együttműködés elősegítése, a helyi érdekek egyeztetése és közvetítése a kormányzati szervek felé. Felelős a Megyei Tanács a rendelkezésre álló állami eszközök hatékony felhasználásáért. A helyi tanácsok felelősek saját településük -- vonzáskörzettel összehangolt -- fejlesztési céljainak és feladatainak kijelöléséért és ennek végrehajtásáért. Helyi feladat a meglévő intézmények működtetése, fenntartása, felújítása, valamint az alapfokú és a nem egyedi középfokú intézményhálózat fejlesztése, a gazdaság és az infrastruktúra fejlesztésének összehangolása.

A területi folyamatok és célok befolyásolásában és megvalósításában fokozódik a gazdasági szabályozás szerepe. Fokozatosan elérendő cél, hogy a terület-felhasználási, infrastrukturális és környezetvédelmi ráfordítások a telepítési és működési költségekben következetesebben mutakozzanak meg. Ugyanakkor továbbra is lehetőség van arra, hogy a tanácsok terület igénybevételi díj, közműfejlesztési hozzájárulás mérséklése vagy elengedése, a fejlesztési alapból való támogatás útján befolyásolják a gazdálkodó egységek telephelyválasztását, fejlesztését. A preferenciák alkalmazása során folyamatosan össze kell hangolni a gazdaság hatékonyságának, jövedelemtermelő képességének növeléséhez kapcsolódó célokat a területi érdekekkel. A megyében ennek során nagy figyelmet kell fordítani a helyi, illetve a körzeti foglalkoztatási feltételek alakulására, a gazdaságilag elmaradottabb területek felzárkóztatásának igényére, valamint a környezetkárosító hatások mérséklésére.

Egyes esetekben speciális területi szabályozókkal is támogatni kell a foglalkoztatási feltételek javítását, valamint a többszörösen hátrányos helyzetű térségek problémáinak megoldását.

A tanácsok feladatköréhez biztosítani kell a megfelelő eszközrendszert, ugyanakkor növekedjen a tanácsok felelőssége működési területük, településük gazdasági és társadalmi fejlődéséért, erősödjön a terület-

és településgazda szerepük.

A tanácsi szabályozórendszer korszerűsítése során mérséklődtek a központi kööttségek és a megyei tanács elosztó finkciói. Az új szabályozás lehetővé teszi a helyi tanácsok gazdasági önállóságának növekedését, fokozottabban segíti a lakosság infrastrukturális ellátottságában meglévő területi különbségek mérséklését. Cél: váljon rugalmasabbá, biztonságosabbá a tanácsi gazdálkodás, erősödjön a tanácsok érdekeltisége, a források növelésében és hatékony felhasználásában, a gazdálkodó szervekkel és a lakossággal való -- kölcsönös érdekeken alapuló -- együttműködésében.

Irodalomjegyzék

Javaslat az Országgyűlésnek a terület- és településfejlesztés hosszú távú feladatairól szóló határozatára, 1985. év.

Annotációk néhány, a VÁTI-ban 1975 óta készített Heves megyére vagy arra is vonatkozó kutatásról és regionális tevről, VÁTI I-II. kötet, 1985. év.

A középfokú ellátás helyzete és hosszú távú fejlesztési irányelvei Heves megyében. VÁTI, Budapest, 1985. év.

Információk és javaslatok egyes ágazatok hosszú távú fejlesztési elképzelései alapján Heves megye hosszú távú terület- és településfejlesztési koncepciójához. VÁTI, 1985. év.

Községtípusok fejlesztési javaslata, VÁTI, 1985. év.

Heves megye szellemei potenciáljának helyzetfeltáró értékelése különös tekintettel a tartalékok és szűk keresztmetszetek vizsgálatára, a fejlesztés-irányítás stratégiájának felvázolására, VÁTI. 1985. év.

Heves megye hosszú távú terület- és településfejlesztési koncepciója (2000-ig). Heves megye Tanácsa VB. 1985.

A VI. ötéves tanácsi gazdaságfejlesztési terv teljesítésének várható alakulása, az 1985. évi tanácsi gazdaságfejlesztési terv indításának helyzete. Heves megye Tanácsa, 1985.

Heves megye VI. ötéves területi és tanácsi gazdaságfejlesztési tervének várható teljesítése. Heves megye Tanácsa VB. Tervosztály, 1985.

Heves megye terület-, település- és településhálózat fejlesztésének főbb eredményei és tapasztalatai 1970-től napjainkig. Heves megye Tanácsa Végrehajtó Bizottsága, Eger, 1985. év.